

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Том / Volume XXIV (2016),
Книжка / Issue 2

СТАРАТА СТОЛИЦА В ЖИТЕЙСКИЯ ПЪТ НА АКАДЕМИК ВАСИЛ ГЮЗЕЛЕВ

Момчил МЛАДЕНОВ

THE OLD CAPITAL IN THE PATH OF LIFE OF ACADEMICIAN VASSIL GYUZELEV

Momchil MLADENOV

Да се пише за жизнения път и научното дело на акад. Васил Гюзелев в годината на неговия 80-годишен юбилей е изключително приятна, но и трудна задача. Трудна, защото в ограничения обем на листовите не е възможно да се обхване цялата палитра на изминалото време, идеите, концепциите, търсенията и постиженията на Историка на средновековна България. Стара истина е, че всеки ярък служител на Клио обикновено се представя чрез обичайните жизнени факти и задължителния списък публикации. Но те също съвсем не са достатъчни да характеризират учения, особено когато полето на неговите изследователски интереси е пределно широко и обогатено от философски прозрения и специфична ментална връзка с времето, което днес наричаме Средни векове. Когато говорим за Българското средновековие, пред нас изникват преди всичко образите на старите столици, а сред тях особено място заема Велико Търново. Градът, в който историята ни е писана както през епохата на Второто българско царство, така и през Възраждането, Новото и Най-новото време. Ето защо бяхме провокирани да навлезем в темата за Търновград в жизнения път и научното творчество на акад. Васил Гюзелев. Още повече че за неговата научна кариера и преподавателска работа е писано от ученици, последователи и колеги у нас и в чужбина, но именно този аспект най-често остава встрани от вниманието.

Но нека започнем по ред. Акад. Васил Тодоров Гюзелев е роден на 19 октомври 1936 г. в с. Раковски (днес част от Димитровград) в семейството на Тодор Гюзелев и Рада Степанова. Първото посещение на бъдещия доайн на българската медиевистика и византинистика в Търново е през военната 1942 г. В старопрестолния град той е доведен от баща си и тази екскурзия явно оставя траен спомен в крехкото детско съзнание. Днес единствено старите снимки могат да покажат как е изглеждала столицата на Асеновци през годините на Втората световна война. На тях крепостите Царевец и Трапезица са без издигнатите по-късно като туристическа атракция крепостни стени. За сметка на това през онези години те крият повече тайни и разпалват въображението с мисловните контури на средновековния живот. Дали пък точно тази първа среща с миналото, станала точно в Търново, не е задвижила колелото на Фортуна в определена насока и предначертала пътя на бъдещия историк? И по-точно към Средновековието, а не към хедонистичната Античност и политизираната епоха на Модерното време.

По-късно, вече като студент, В. Гюзелев отново идва в Търново. Този път младият и любознателен възпитаник на Софийската Alma mater придружава проф. Петър Хр. Петров и акад. Иван Дуйчев. Факт не без значение, защото именно те са преките учители и духовни наставници на проходащия учен. Втората среща със старата столица трябва да е била въздействаща, защото имала по-скоро характера на поклонение пред средновековната българска история и култура и не приличала на редовите екскурзии на студенти. На този етап величието на Търново се разкривало пред любопитния поглед на младежа посредством словата на неговите учители, които със своята ерудиция и талант разкривали неразривната връзка с миналото. Те пък, от своя страна, видели в лицето на своя слушател един бъдещ равностоен колега в попрището на медиевистиката. И освен това, какво по-подходящо място за обучение по родолюбие от надвисналите около Янтра скали, приютили дворците на великите ни

владетели от XIII – XIV век? Впрочем сред състудентите на В. Гюзелев са и двама емблематични преподаватели от Историческия факултет на Великотърновския университет – доц. д-р Георги Плетньов и проф. д.и.н. Петър Тодоров.

Трайната връзка на Васил Гюзелев с Велико Търново обаче датира от 1963 г., когато в града е открит Висш педагогически институт „Братя Кирил и Методий“. Инициатор за създаването на втори център на висшето хуманитарно образование в страната е друг учител на юбилея – проф. Александър Бурмов. Последният става и пръв ректор на новия просветен и научен център. Именно този известен историк лично привлича младия тогава асистент Гюзелев за преподавател на хонорар в Търново. Тук ще се отклоним малко, за да напомним, че бъдещият академик завършва Софийския университет с пълно отличие и след кратък стаж като уредник в музея в Димитровград, през зимата на 1961 г., блестящо спечелва конкурс за асистент по средновековна българска история в своята *Alma mater*. Ето защо още със създаването на търновския институт за подготовка на учители, проф. Бурмов се обръща към младите Васил Гюзелев и Александър Фол с предложение да работят в него и след период от няколко години дори да се хабилитират в същото учебно заведение. И това, при положение че и двамата още не са написали своите кандидатски (докторски) дисертации. Идеята на проф. Бурмов е приета с ентузиазъм, въпреки съмненията на покойния Александър Фол, че в старопрестолния град липсва база и най-вече достатъчно богати библиотеки, които да станат база за научното израстване на младите преподаватели. Ентузиазъм – това е ключовата дума, когато говорим за онази атмосфера от началото и средата на 60-те години на XX век, породила раждането на Великотърновския университет. Защото въпреки всички трудности, това учебно средище успява не само да оцелее, но и да се наложи като важно звено от националната образователна система. И тук трябва дебело да подчертаем, че сред неговите първостроители всъщност е и акад. Васил Гюзелев. Въпреки че не е сред щатните преподаватели, именно нашият юбилей полага началото на преподаването на средновековната българска история във Велико Търново. Днес е трудно да си представим тези първи години от съществуването на младия институт. За настаняването на идващите от София лектори липсват достатъчно добри условия, заплащането е ниско, няма достатъчно учебни пособия и помагала и т.н. Но онзи неповторим дух и ентузиазъм, за който стана реч, превръщат Клио в триумфиращата муза на търновската студентска младеж. Впрочем ето още един урок за всеки млад, дръзнал да превърне историята и/или археологията в своя съдба – да не смята, че днес трудностите са много по-големи и непреодолими, отколкото през онези години.

Но отново да вървим по ред. Васил Гюзелев започва да води семинарни занятия по средновековна българска история във Висшия педагогически институт в Търново още през първата учебна година (1963 – 1964 г.). Тогава все още в качеството на асистент на проф. Петър Хр. Петров, който обаче, броени месеци след откриването на занятията, заминава за Югославия. Това налага и поемането на лекциите от В. Гюзелев, който се превръща в истински титуляр на преподаването по Средновековна българска история в Търново. През следващата учебна година (1964 – 1965 г.) е създаден т. нар. Филиал, където „История“ се изучава с други предмети (български език, литература, руски език). За асистент на В. Гюзелев е назначен Христо Коларов, който скоро след това заминава на специализация в Полша. Отново се налага всички лекции и упражнения да се провеждат от юбилея ни, а преподаваният материал обхваща периода от заселването на славяните на Балканския полуостров до епохата на Паисий Хилендарски. Ангажиментите в преподаването поглъщат голяма част от времето на младия преподавател и отлагат завършването на неговата кандидатска (докторска) дисертация. Изненадващата смърт на проф. Александър Бурмов през 1965 г. налага В. Гюзелев да концентрира преподавателската и научноизследователската си дейност предимно в Софийския университет.

Сред колегите на акад. В. Гюзелев, през годините в старата столица са учени от ранга на проф. Иван Гълъбов (пръв директор на българския изследователски център във Виена), който преподава старобългарски език и епиграфика; проф. Станчо Ваклинов – доайен на средновековната българска археология; проф. Велизар Велков – международно известен специалист по история на Стария свят; проф. Йорданка Йорукова, която въвежда студентите в специфичната материя на нумизматиката и сфрагистиката. Сред този приятелски и интелектуално-бохемски кръг във Велико Търново е и художникът Васил Стоилов. Нека, ако сме пропуснали някое от имената на историко-археологическата колегия от онези неповторими години в старопрестолния град, ни бъде простено, защото, както казва поетът, „отминалото време като гума заличава ту тая буква, ту тая дума“.

Не трябва също така да подминаваме и онези първи възпитаници на ВПИ „Братя Кирил и Методий“, оставили трайна следа в нашата историческа и археологическа наука, защото всички те са студенти на акад. Васил Гюзелев. От първия випуск, дипломирал се в Търново, сред тях се открояват имената на проф. д.и.н Рашо Рашев († 2008 г.) и проф. д.и.н. Иван Йорданов. Във втория випуск завършват следването си проф. д.и.н Казимир Попконстантинов, проф. д.и.н. Ани Данчева-Василева и проф. д.и.н. Станислав Станилов. Години по-късно сред неговите търновски ученици се нарежда и проф. д.и.н. Иван Тютюнджиев, настоящ декан на Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и известен специалист по история на българския народ и църква през XV – XVIII век. Изброените имена са достатъчно добре познати както на професионалистите, така и на любителите на нашата средновековна история и археология. В тяхно лице виждаме не само представители на едно успешно поколение изследователи и организатори в сферата на нашата хуманитаристика, но и възпитаници на школата на акад. Васил Гюзелев, в нейния „търновски вариант“.

Както казахме, след 1965 г. връзките на юбиларя с града на Янтра стават епизодични, но никога не са прекъсвали напълно. По различни поводи (конференции, годишнини, културно-исторически мероприятия и др.) Васил Гюзелев отново и отново се връща във Велико Търново. Така например през 1969 г. участва в проведената в нашия град национална научно-теоретическа конференция „Проблеми на формирането на българската нация“. Междувременно през 1971 г. Висшият педагогически институт „Братя Кирил и Методий“ прераства в университет. Новият статут гарантира възходящото развитие на научно-образователния център, към което Васил Гюзелев е отново съпричастен. През 70-те и 80-те години на отминалия век той нееднократно е гост на Историческия факултет на Великотърновския университет и изнася редица доклади и лекции по специфични за своите изследователски интереси теми. В средата на 80-те години на XX век Велико Търново става център на общонационалните чествания, посветени на 800-годишнината от въстанието на Петър и Асен. Въпреки че по същото време акад. Васил Гюзелев е директор на Българския изследователски институт в Австрия (дом „Витгенщайн“ във Виена) и е натоварен с огромна по обем работа, той взема пряко или косвено участие в цикъла от възпоменателни мероприятия. Продължение на тази традиция виждаме през есента на 2015 г., когато акад. Гюзелев е почетен председател на организационния комитет на международния научен форум в чест на 830-годишнината от въстанието на Асеновци. Във фокуса на събитието отново е Велико Търново и Историческият факултет на Великотърновския университет.

Израз на признание за научните постижения, създаването на школа в историческото познание и активната гражданска позиция е обявяването на акад. Гюзелев за „почетен доктор“ на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Събитието се провежда на тържествена церемония по повод патронния празник на университета – 11 май 2000 г. Този акт е израз и на дълбоката признателност на великотърновската хуманитаристика пред заслугите на видния наш учен за изграждането на Университета, неговото укрепване и развитие. По същото време, през учебната 2000–2001 г. акад. Васил Гюзелев е гост-лектор в Богословския факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. През следващите години той участва в организирани от Историческия факултет международни научни конференции в памет на проф. В. Бешевлиев и проф. д-р Ст. Ваклинов, както и в конференцията в чест на 60-годишнината на проф. д.и.н Казимир Попконстантинов. Ще напомним, че през 2003 г. акад. Гюзелев е удостоен с престижната „Хердерова“ награда и през есента на 2007 г. той присъства на международния симпозиум на нейните носители, проведен във Великотърновския университет.

И днес връзките на юбиларя с Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ остават трайни и силни. Акад. Гюзелев е член на редколегиите на много от сборниците със студии и статии от конференции в областта на античната и средновековна история и археология, организирани от търновската историческа колегия. От 2015 г. той също така е сред водещите имена в редакционната колегия на списанието на Историческия факултет – „Епохи“. Журнал, в чиято платформа заляга идеята за превръщането му в авторитетна трибуна на историческата наука и причисляването му към дискутираните напоследък реферираны издания. С наблюденията, които споделихме, далеч не изчерпваме всички моменти от личните връзки на акад. Гюзелев с Велико Търново и Великотърновския университет. Ограничава ни не само обемът на нашия скромно текст, но най-вече вярата, че в бъдеще предстои той да се попълва с нови и нови страници от неразривната връзка на акад. Гюзелев със „славния между градовете Търнов“.